

УДК 801.378.147.016:811.161.2'373.46

ДИКТАНТИ ДЛЯ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Оксана Туркевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: turkevych@gmail.com*

Уточнено значення терміна *диктант*. Здійснено класифікацію і запропоновано різні приклади диктантів. Проаналізовано методику роботи з диктантом на занятті з української мови як іноземної.

Ключові слова: диктант, компетентність, орфографічні навички, пунктуаційні навички, українська мова як іноземна.

Диктант – завдання, яке традиційно використовують з метою формування й удосконалення орфографічних чи пунктуаційних навичок. Ефективність диктанту в цьому аспекті є беззаперечною, проте часто ресурси, витрачені на його проведення, не виправдовують очікуваного результату. Згаано багато часу на занятті, втомлені й немотивовані студенти, довгий і важкий процес перевіряння, неможливість адекватно оцінити диктант та інші недоліки виробляють стереотип, що це важке і, можливо, навіть непотрібне завдання для вивчення української мови як іноземної. З іншого боку, формування вимог до письма (писання) як виду мовленнєвої діяльності часто залишається на маргінесі, а результатом є недостатньо вироблені вміння і навички писемного мовлення, що на пізніших етапах засвоєння мови гальмує процес навчання. Особливо важливо тренувати цю мовленнєву діяльність тим, для кого українська мова є другою, оскільки такі студенти вміють розмовляти, добре читають і розуміють почутий текст, проте інколи зовсім не вміють писати.

Диктант як вид завдання на уроці з іноземної мови описано в закордонних працях [2, 3, 4, 7], проте в українській лінгводидактиці недостатньо проаналізовано диктанти, немає їх класифікації, є замало методичної інформації щодо способів проведення різних диктантів. Це, своєю чергою, зумовлює не зовсім повноцінне і правильне використання диктантів у навчальному процесі.

Мета розвідки – уточнити значення терміна „диктант”, зокрема в методиці викладання української як іноземної, здійснити класифікацію диктантів, запропонувати приклади, які можна використовувати в іншомовній аудиторії.

Класичне розуміння диктанту як завдання на запис почутого тексту, підтверджує етимологія слова від латинського *dictate* – „проказувати, зачитувати щонебудь у голос, щоб той, хто слухає, записував” [1: 295] У такому ж значенні вжито досліджуваний термін у Словнику із вивчення мов та прикладного мовознавства (Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics). „Диктант – завдання, яке використовують з метою тренувати чи перевіряти знання, під час проведення якого викладач голосно читає текст, роблячи паузи, протягом яких студенти повинні записати почуте якнайточніше” [6: 157].

У лінгводидактичних працях можна натрапити на термін *зоровий диктант* [2: 62]. Відповідно функціонує також терміносполука – *слуховий диктант*. Проте вважаємо, що поділ на такі види диктантів необґрунтований, оскільки диктант позначає записування чогось (слів, тексту, символів) безпосередньо під час чи після слухання. Тобто це завжди поєднання слухових навичок із процесом писання. Тому термін *слуховий диктант* неправильний, оскільки у терміносполуці поєднано однакові поняття, тобто порушено термінологічні норми.

Зоровий диктант передбачає записування того, що побачили студенти, тобто не залучено „слухової” частини. У такому разі тип завдання, коли, наприклад, студенти записують / описують те, що вони бачать на малюнках, слайдах чи інших матеріалах, логічно потрібно позначити іншим терміном, наприклад, *вправа для опису* (за зразком до термінологічного ряду: *вправа для реконструкції, вправа для створення списків, вправа для доповнення речень, вправа для підстановки, вправа для поєднання речень*). Це сприятиме систематизації терміносистеми.

Якщо перейти до аналізу різних типів диктантів, то не викликає заперечень, що це завдання дуже важливе для формування орфографічної і пунктуаційної компетентностей, проте, як уже було зазначено, часто воно асоціюється з нудним заняттям, яке традиційно пишуть з метою контролю.

Погоджуємося з думкою польських лінгводидактів Анни Серетни й Еви Ліпінської, що диктантів не можна використовувати як окремих, „відірваних” завдань на занятті. Вони завжди повинні бути пов’язані з опрацьованою лексичною темою, граматикую. Диктант повинен мати визначену форму, обсяг і рівень важкості [7: 64]. Це все залежить від специфіки аудиторії й етапу навчання.

На думку Данути Кжизик, диктанти можна використовувати, щоб подати новий орфографічний матеріал, сформувати навички правильного письма, виявити рівень сформованості окремих вмінь” [6: 63] Усі ці функції залежать від типу диктанту та методики його проведення.

Класифікація диктантів повинна ґрунтуватися на певних критеріях. Автори праці „Диктанти: нові методи, нові можливості” (Dictation: New Methods, New Possibilities) Поль Девіс (Paul Davis) та Маріо Рінволукрі (Mario Rinvolucrí) наводять критерії, відповідно до яких можна систематизувати диктанти [3: 3–4]. Нижченаведені схеми дадуть змогу зрозуміти специфіку диктантів і допоможуть створювати різні типи диктантів відповідно до рівня чи етапу вивчення української мови як іноземної.

Хто диктує?	Викладач Слухання аудіозапису (студент має можливість вибрати голос) Два студенти один одному Студент диктує і записує свій голос на диктофон
-------------	--

Ця таблиця показує, що традиційний варіант, коли диктує тільки викладач, можна урізноманітнити.

Хто вибирає текст?	Автор посібника Викладач Студенти Викладач пропонує кілька текстів, студенти вибирають Студенти пропонують кілька текстів, а викладач вибирає
--------------------	---

Незвичним, на перший погляд, є те, що студенти самі можуть вибирати тексти, проте це сприяє створенню додаткової мотивації. Такий варіант звичайно неможливий на початковому етапі вивчення мови.

Якого обсягу повинні бути тексти?	Одне слово Тематична група слів Текст Частина тексту
-----------------------------------	---

Варіанти, які стосуються обсягу тексту, – різні: від одного слова до тексту. У методичних працях, присвячених диктантам не вдалося знайти конкретної інформації про максимальну-мінімальну кількість слів у тексті для диктанту. Цей вибір повинен зробити сам викладач відповідно до етапу і рівня вивчення мови, типу чи мети конкретного заняття.

Як потрібно диктувати тексти?	Шептати Кричати Розмовним тоном Співати Читати на фоні легкої музики Читати вільно
-------------------------------	---

З цієї таблиці видно, що немає варіанта – читати текст традиційно з гарною вимовою і в тиші. Проте особливо на початковому етапі такий варіант необхідний.

Чи потрібно студентів записувати все?	Так, весь текст Так, весь текст і свій погляд Ні, окремі частини тексту Ні, частини тексту, з якими погоджується студент Ні, змінити текст відповідно до своїх поглядів
---------------------------------------	---

Відповіді на це питання становлять основу для використання певного диктанту, щоб сформувати відповідні уміння і навички.

Хто перевіряє диктант?	Студент перевіряє свій текст Студенти перевіряють тексти один одного Комп'ютер перевіряє Викладач перевіряє Ніхто не перевіряє
------------------------	--

Дискусійною є відповідь, що ніхто не повинен перевіряти диктанту. Це зменшує мотивацію студента, не сприяє удосконаленню знань, умінь і навичок, може стати причиною різних помилок, які будуть лише накопичуватись.

Як видно із наведеної інформації, різноманітність організації роботи на занятті, пов'язаної із проведенням диктанту, – велика.

Виокремивши *традиційні диктанти*, *нетрадиційні диктанти* та *інтерактивні диктанти*, доцільно розглянути конкретні приклади, методика проведення диктантів, яка охоплює різні вищезазначені можливості.

Традиційний диктант – це завдання, коли студенти безпосередньо записують текст, який диктує викладач. На занятті з української мови як іноземної для такого диктанту доцільніше підбирати текст, який вже опрацювали студенти. Крім цього

можна запропонувати текст, який студенти прочитали один раз, проте можна використати і новий текст, але з чітким сюжетом і вивченою лексикою. Дуже добре студенти сприймають гумористичні розповіді.

Мета традиційного диктанту – закріпити вивчений матеріал, удосконалити навички написання окремих слів чи вживання певних розділових знаків. Такий диктант буде дуже ефективним тоді, коли наприклад, для закріплення теми „Мій день” написати диктант про якийсь цікавий, нетрадиційний день певного героя, використавши вивчені слова і граматику.

Найбільш „класичним” способом проведення цього диктанту є такий, що перший раз викладач читає текст, студенти слухають. Другий раз – викладач читає текст (4-5 логічно завершених речень) і робить довгу паузу, студенти записують.

Третій раз – викладач читає текст, роблячи невеликі паузи після кожного речення, щоб студенти змогли перевірити і виправити написане.

Якщо використати текст до 10 речень, то студенти можуть самі перевірити свій текст на основі отриманого варіанта тексту. Можна організувати роботу у парах для перевірки диктанту.

У лінгводидактиці поширеною є думка, що такий диктант потрібно проводити у максималній тиші, викладач повинен стояти в одному місці, а увага студентів повинна бути максимально сконцентрована на слуханні. На противагу цьому існує також **диктант на фоні шуму** – диктант, який студенти слухають і пишуть у звукових перешкодах, що виробляє навички сприймання інформації у природних умовах. Для проведення цього диктанту важливо підібрати оптимальні умови, дуже добрим матеріалом може бути попередньо записаний аудіофайл. Методика проведення може бути різною: записують увесь текст, дописують окремі слова, виписують певні слова чи конструкції.

До нетрадиційних диктантів зараховуємо **вільний і творчий диктанти**. У методиці викладання української мови як рідної завдання такого типу називають письмовими переказами. Вони передбачають варіювання змісту, їхня мета – тренувати писемне мовлення.

Вільний диктант – диктант, після слухання якого студенти можуть записувати текст не дослівно, а з деякими змінами в доборі слів і побудові речень, однак зберігаючи основний зміст.

Творчий диктант – диктант, коли студенти після слухання тексту творчо переписують чи доповнюють його. Найчастіше можна запропонувати початок тексту, а студенти дописують закінчення.

Диктанти, мета яких закріпити мовні знання у невимушений спосіб, зокрема під час комунікації, – це **диктант-малювання** і **диктант-бігання**.

Під час проведення *диктанту-малювання* студенти малюють, домальовують або укладають малюнки на основі почутого тексту. Для такого диктанту найкраще використовувати певні описи, наприклад, інтер'єру, пейзажу тощо. Студенти слухають, потім слухають і малюють, а потім описують те, що вони намалювали. Це дає змогу удосконалити лексичну компетентність, а також виробити мовленнєві вміння.

Диктант-бігання – диктант, який проводять студенти у парах. Польська дослідниця, Тереза Певц називає таке завдання „спотілим диктантом” (sposobe dyktando) [5: 43]. Апробація такого диктанту дає змогу зробити висновок, що студенти із задоволенням його виконують, імпліцитно засвоюють різні мовленнєві конструкції, виробляють навички сприймати мовлення у різних перешкодах. Дуже важливо для цього типу диктанту підібрати пару студентів з однаковим рівнем.

Спосіб проведення диктанту, який запропоновано у посібнику Терези Певц [5], адаптовано до потреб іноземних студентів, які вивчають українську мову на середньому етапі, і апробовано на заняттях у Міжнародній літній школі „Українська мова та країнознавство” Центру україністики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Викладачеві потрібно приклеїти в різних місцях в аудиторії 2-3 зразки одного тексту. Студенти працюють у парах. Один сидить, а інший біжить до тексту, читає його, запам'ятовує і, повернувшись, тихо диктує колезі. Потім, коли починається друга частина тексту – вони міняються. Додаткове завдання студента-кур'єра – перевірити, чи правильно записує текст його напарник. Студенти, які напишуть найшвидше – переможці.

Приклад тексту для студентів із рівнем володіння українською мовою А2.

Привіт Джоне!

Я вже в Україні три місяці. Зараз живу в центрі Львова. Працюю на туристичній фірмі. Я задоволений своєю роботою. Заробляю небагато, але мені дуже подобається моя робота. Маю багато друзів. Зараз я дуже щасливий, бо познайомився з чудовою дівчиною. Її звали Роксолана. Вона висока, симпатична, має довге руське волосся. Добре знає англійську мову, але зі мною розмовляє по-українськи. Вчиться на філологічному факультеті. Вона цікавиться літературою і сама пише вірші. Вона дуже класна. Ми часто ходимо у театр або в кіно. Вчора ми були на концерті. Я ще ніколи не почувався таким щасливим!

Чи ти вже купив квитки на літак?

Майкл (в Україні – Микола ☺)

Для такого диктанту можна запропонувати тексти відповідно до вивченої теми. Тоді диктант допоможе її закріпити.

За способом роботи під час диктування виокремлюють *частковий диктант з пропусками*, *диктант для відтворення тексту*, *безперервний диктант з додаванням слів*.

Частковий диктант з пропусками – диктант, коли в тексті спеціально зроблені пропуски, які повинен заповнити студент, слухаючи текст.

Мета – сформувати навички написання певних орфограм, наприклад, великої/малої літер, сформувати граматичні вміння (коли потрібно дописати закінчення), лексичні вміння (коли потрібно дописати відповідні слова) тощо.

Для такого диктанту пропуски мають бути чіткі, шрифт тексту великий, слова у тексті повинні бути відомі для студента, читати текст потрібно 3 рази. У середньому на це завдання в аудиторії пропонують витратити 10 хвилин.

Спочатку викладачеві потрібно прочитати текст, а студенти слухають і переглядають свій текст, під час другого читання студенти записують, а коли викладач читає третій раз студенти перевіряють написане. За таким самим принципом можна працювати із аудіофайлом.

Приклад тексту для диктанту, коли потрібно відтренувати правопис великої і малої літери.

Мій друг – імець, він живе в імеччині і розмовляє імецькою мовою.

Ключ. Мій друг – німець, він живе в Німеччині і розмовляє німецькою мовою.

Зразок речень для диктанту, коли потрібно відтренувати правопис букв на позначення м'яких і твердих приголосних. *Д_д_ко прод_с_д_ню_д_вчині. Д_д_сь д_помагає_д_тині_од_гнутися. (Дядько продає диню дівчині. Дідусь допомагає дитині одягнутися).*

Прикладом диктанту, який має на меті сформувати лексичну компетенцію, може бути пісня.

Апробований варіант такого диктанту для студентів середнього рівня навчання – пісня Олександра Пономарьова „Він чекає на неї”.

Він любить косити газони

Вона любить збирати _____

Він не знає, де діти _____

А у неї голодні _____

Вона встане і піде в _____

Щоб шукати нової долі

А він полетить у далі

У нього своя неволя

Але він чекає на неї

Він чекає на неї

Він так давно чекає на неї

Чекає завжди

У нього кидають камінь

Бо не може він їх догнати

А для неї співають пісню

І готові життя чекати

У неї багато _____

Подарованого батьками

А у нього сім'я – лиші _____

Він не знає своєї мами .....

Під час другого прослуховування студенти заповнюють пропуски. Слухаючи третій раз, вони можуть разом із виконавцем співати пісню.

Безперервний диктант з додаванням слів – диктант, коли диктують щоразу довші речення, додаючи нові елементи.

Найкраще його використовувати, щоб тренувати певні мовленнєві зразки. Основні вимоги: підбирати тільки відомі слова, використовувати від 3 до 5 речень. Кожне речення читати тільки один раз і чекати поки студенти запишуть. Текстом може бути одне речення, яке доповнюють, або різні речення, коли наступне довше і сюжетно доповнює попереднє. Приклад тексту:

Моя сестра працює.

Моя сестра працює на фірмі.

Моя сестра працює на туристичній фірмі.

Моя сестра працює на туристичній фірмі, тому часто подорожує.

Моя сестра працює на туристичній фірмі, тому часто подорожує за кордон.

За способом організації діяльності студентів під час слухання тексту можна виокремити *розподільний диктант, вибіркового диктант, диктант із поясненням*.

Розподільний диктант – диктант, коли диктують слова, а студенти ділять їх за певною ознакою і записують у відповідну колонку. Наприклад, записати назви овочів, фруктів, зелені.

Вибірковий диктант – диктант, коли студенти протягом слухання випишують із тексту окремі лексеми, слова з певними орфограмами, слова у певних граматичних формах, слова певних частин мови, наприклад виписати з тексту всі дієприслівники. Запропонований матеріал повинен бути вже попередньо опрацьований.

Диктант із поясненням – диктант, коли студенти записують текст після його прочитання (прослуховування) і аналізу. Аналізувати можна граматичні явища, лексеми, окремі орфограми. Приблизний обсяг – 5 речень. Використовують такий тип диктанту для закріплення мовних знань.

Як видно із тлумачень, проаналізовані диктанти спрямовані на формування підвидів мовної компетенції – лексичної, граматичної тощо.

За критерієм врахування особи, яка диктує, можна виокремити **самодиктант** і **парний диктант**.

Самодиктант – диктант, коли студенти записують текст, який вони почули, побачили і запам'ятали.

Метою такого завдання є виробити вміння сприймати і запам'ятовувати почуту і побачену інформацію, сформувані навички правильної вимови і написання слів.

Спочатку викладачеві потрібно прочитати весь текст, а студентам – слухати. Потім викладач показує (дозволяє прочитати) перший логічний фрагмент тексту і сам читає його, а студенти слухають. Потім студенти записують почуту і побачену інформацію. І так повторюють з наступними частинами тексту. Текст для такого диктанту може бути сюжетний, проте це також може бути текст із певними вказівками, наприклад, рецепт приготування їжі чи інструкції застосування чогось.

Парний диктант – диктант, коли студенти записують текст, який вони чують від колеги, а потім самі диктують текст колесі.

Один студент має текст із пропущеними реченнями, а інший колега має текст, в якому є ці речення, а пропущені інші. Взаємно вони диктують один одному за порядком – укінці кожен із них може прочитати повний текст.

Наведені приклади диктантів – маленька частина „айсберга” навчального матеріалу, який можна використати на заняттях з української як іноземної. Продемонстровані варіанти можна доповнювати новим матеріалом залежно від мети.

Загалом можна зробити висновок, що диктант – завдання для записування матеріалу, сприйнятого за допомогою слуху. Такі завдання використовують на занятті не лише, щоб тренувати орфографічні чи пунктуаційні вміння, але також для засвоєння граматики, лексики, формування мовленнєвої компетентності тощо. Часто диктант повинен ґрунтуватися на опрацьованому матеріалі, мати визначену форму, оптимальну тривалість і рівень складності.

Аналізу потребують й інші типи диктантів, адже існує багато цікавих авторських методик їх проведення. Обмін таким досвідом не лише позитивно змінюватиме процес навчання української мови іноземців, а й сприятиме утвердженню української лінгводидактики, унормуванню її фахової мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; „Ірпін” : ВТФ Перун, 2009. – 1736 с.
2. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь / А. Н. Щукин. – М. : Астрель : АСТ : Хранитель, 2007. – 746 с.
3. Dictation: New Methods, New Possibilities / Paul Davis and Mario Rinvoluceri. – Cambridge University Press. – 1994. – 122 p.
4. Krzyżyk D. Ćwiczenia ortograficzne dla obcokrajowców / Danuta Krzyżyk [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sjikp.us.edu.pl/pliki/ksiazki/danuta_krzyzyk.pdf
5. Pelc T. Teraz polski. Gry i ćwiczenia komunikacyjne. Podręcznik dla nauczycieli języka polskiego jako obcego / Teresa Pelc. – WING, 1997. – 200 s.
6. Richards Jack C. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics / Jack C. Richards, Richard Schmidt. – England : Pearson, 2002. – 606 p.
7. Seretny A. ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego / Anna Seretny, Ewa Lipińska. – Kraków : Universitas, 2005. – 329 s.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2014

доопрацьована 12.02.2014

прийнята до друку 19.02.2014

DICTIONS FOR TEACHING UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE

Oksana Turkevych

*Ivan Franko Lviv National University,
Department of Ukrainian Applied Linguistics,
1 Universitetska Str., room 233, 79001 Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: turkevych@gmail.com*

In this article the meaning of the term *dictation* is specified. Classification of dictations is made and different examples of this activity are offered. The principles of using dictation at lessons of Ukrainian as a foreign language are analysed.

Key words: dictation, competence, orthographic skills, punctuation skills, Ukrainian as foreign language.

ДИКТАНТЫ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Оксана Туркевич

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1, комн. 233, 79001 Львов, Украина
тел.: 032 239 43 55
эл. почта: turkevych@gmail.com*

В статье уточнено значение термина *диктант*. Сделано классификацию и предложено разные примеры диктантов. Проанализировано методику работы с диктантом на занятии по украинскому языку как иностранному.

Ключевые слова: диктант, компетентность, орфографические навыки, пунктуационные навыки, украинский язык как иностранный.